Vydává federální ministerstvo financí ČSFR ve spolupráci se Státní bankou československou ve vydavatelství Economia, a.s. Praha

© federální ministerstvo financí ČSFR

Adresa redakce: Vinohradská 49,
120 74 Praha 2

Telefon: 253 018 nebo 2110, linka 361

Vedoucí redaktor: Ing. Ivan Kočárník, CSc.

OBSAH

Vladimír RUDLOVČÁK: Liberalizace cen – zhodnocení cenového vývoje a působení cenové regulace v období leden až duben 1991 ...137

Miroslav HAVEL: Nové zákony o rozpočtových pravidlech ...143

Vratislav VÁLEK – Vratislav KULHÁNEK: Leasing v současných podmínkách finančního hospodaření podniku ...152

Karel MAREK: K některým otázkám vzniku burz cenných papírů ...163

Josef MERVART: Devizový kurs a parita kupní síly ve vztahu ke koruně čs. ...171

Informace

Přehled smluv o zamezení dvojího zdanění uzavřených Československem ...182

Uprostřed čísla:
Frederic S. MISHKIN: **Ekonomie peněz, bankovnictví a finančních trhů** (na pokračování - 5. část) ss. 153-176

Všechny bibliografické údaje včetně údajů o autorských právech jsou uvedeny u prvního pokračování v č. 1/91 tohoto časopisu.

Publikováno po dohodě s College, sekcí vyd. HarperCollins Publishers

Publishers: Federal Ministry of Finance of CSFR in Cooperation with Czechoslovak State Bank in Publishing House Economia, Prague

© Federal Ministry of Finance of CSFR

Editor's Office: Vinohradská 49,
120 74 Prague 2, CSFR

Editor in Chief : Ivan Kočárník

CONTENTS

Vladimír RUDLOVČÁK: Price Liberalization – Development of Prices and the Impact of Price Regulation in the Period of January-April 1991 ...137

Miroslav HAVEL: New Acts about Budgetary Rules ...143

Vratislav VÁLEK – Vratislav KULHÁNEK: Leasing in the Present Conditions of Enterprise Finance Management ...152

Karel MAREK: Some Questions about the Establishment of Stock Exchange ...163

Josef MERVART: Exchange Rate and Purchasing Power Parity in Relation to the Czechoslovak Crown ...171

Information

The Survey of the Czechoslovak Treaties on Double Taxation Prevention ...182

In this issue:
Frederic S. MISHKIN: **The Economics of Money, Banking and Financial Markets** (To Be Continued - Part V) pp. 153-176

You can find all bibliographical data including particulars on copyright in part I of the series in No 1/91 of this journal.

Published by arrangement with College, a division of HarperCollins Publishers.

Redakční rada: ing. Belo Bosák, CSc., ing. Aleš Bulíř, ing. Václav Formánek, ing. Miroslav Hrnčíř, DrSc., ing. Tomáš Ježek, CSc., ing. Milan Jurčeka, CSc., ing. Miroslav Kerouš, ing. Jaroslav Klapal, ing. Ivan Kočárník, CSc., ing. Jozef Kučerák, CSc., ing. Vratislav Kulhánek, ing. Kamil Mikulič, CSc., Vladimír Rudlovčák, CSc., ing. Stanislav Šourek, dr. ing. Dušan Tříska, CSc., prof. ing. Miroslav Tuček, CSc., ing. Vladimír Valach, ing. Anton Vavro, CSc., ing. Jan Velek, doc. ing. Karol Vlachynský, CSc., ing. Jan Vrba, ing. Jaromír Zahradník

SUMMARY

To Some Questions about Establishment of Stock Exchange

Article deals with legal problems connected with establishment of stock exchange in Czechoslovakia. Federal Ministry of Finance and Czechoslovak State Bank prepared a proposal of act about stock exchange, which is now discussed from different standpoints.

Stock exchange would be a independent market institution, separated from the state administration, established in Praha and Bratislava, based in the first stage on classical principles, later on computers with active participation of respectable foreign partner.

Proposed act contains definiton of stock exchange, members of stock exchange, condition for establishment of stock exchange, rights and duties of members, institutions of stock exchange (plenary meeting of members, chamber of stock exchange, supervisory council) business transactions with securities, information system for business partners, compensation of losses, official, regulated and free market, settlement of quotation, subjects in stock exchange operations, state supervision executed by Federal Ministry of Finance. In the article are also mentioned experiences from Hungary and problems connected with preparation of skilled staff.

DT: 336.748; 338.48 (437)

Devizový kurs a parita kupní síly ve vztahu ke koruně čs.

Josef MERVART*

Vývoj devizového kursu čs. koruny po druhé světové válce

Devizový kurs je obecně řečeno cenou jedné měnové jednotky vyjádřenou v jiné měnové jednotce. Tato parita měn bývala původně odvozována od jejich zlatého obsahu; v současné době je odvozována od jejich kupní síly, od vztahu nabídky a poptávky po těchto měnách, od jejich vztahu k silným, mezinárodně uznávaným měnovým jednotkám (např. USD), anebo je stanovována administrativním aktem příslušné měnové, resp. i jiné řídící autority, jak tomu bylo např. v členských zemích RVHP do roku 1990.

Československá koruna (Kčs, CSK) byla v poválečném období až do peněžní reformy v roce 1953 plně směnitelná, a to při kursu odpovídajícímu relaci cca 50 CSK/USD. Při této reformě byly vnitřní cenové hladiny v čs. ekonomice přepočteny poměrem 5:1 a stejným poměrem byla převedena stará měna na novou. Zmíněný přepočet však nebyl použit u kursu koruny, jehož výše byla určena stanoveným obsahem 0,123 gr. ryzího zlata, resp. paritou tohoto zlatého obsahu k obsahu zahraničních měn; např. USD měl obsah 0,888 gr. ryzího zlata, takže 1 USD = 7,20 CSK. Nový kurs koruny znamenal její umělou, ekonomicky nepodloženou revalvaci o 30 % a vytvářel - spolu se zavedením monopolu zahraničního obchodu a devizového monopolu - podmínky pro odtržení tuzemských hospodářských subjektů od parametrů světového trhu.

* Doc. ing. Josef Mervart, CSc., pracovník Ústředního ústavu národohospodářského výzkumu Praha
Příspěvek byl předán do redakce 21.1.1991.

Tento relativně stálý, jednotný devizový kurs koruny neodrážel rozdílný pohyb cen zboží a služeb v tuzemsku a v zahraničí a nebyl ovlivňován vývojem zahraničního obchodu a neobchodních platů. V roce 1963 byl účelově rozdělen na dva druhy kursů, a to:

a) *kurs obchodních platů*, používaný v operacích zahraničního obchodu. Tento kurs byl odvozen z relací velkoobchodních cen exportovaného zboží a jeho zahraničních cen. Vzhledem k tomu, že zahraničním obchodem prochází jen část v tuzemsku vyrobeného zboží a že rozhodující podíl exportu byl směrován na "měkké" trhy zemí RVHP[1] , neodpovídal tento kurs paritě kupní síly koruny a VSM[2]; vzhledem ke své administrativní povaze neodpovídal ani relaci nabídky a poptávky po těchto měnách. Jeho výše byla stanovena na úrovni 1 USD = 27 CSK a později byla různě administrativně upravována (v roce 1980 činila 19 CSK/USD a v roce 1989 15 CSK/USD). Postupný nesoulad mezi strukturou vnitřních a zahraničních cenových hladin byl příčinou zavedení přepočítacích koeficientů[3], které upravovaly rozdíly mezi těmito cenovými hladinami, a tím i efektivnost zahraničněobchodních operací. Vzhledem k tomu, že toto opatření - zamýšlené původně jako přechodné řešení vyrovnávající zaostávání čs. ekonomiky v úrovni světové produktivity práce a parametrů užitných hodnot zboží - se v tvrdé ekonomické realitě prosadilo jako trvalý jev, ztrácela postupně výše tohoto kursu vztah k reálným veličinám;

b) *kurs neobchodních platů*, používaný v zúčtování neobchodních operací a služeb typu pojištění, dopravy, převodu autorských honorářů a dědictví, důchodu apod. plateb. Zavedení tohoto kursu mělo vhodněji vyjadřovat paritu vnitřní kupní síly koruny vůči zahraničním měnám, a proto jeho výše byla odvozována z této parity, tuzemských maloobchodních cen a z vybraného koše spotřebního zboží a služeb a cen týchž (srovnatelných) položek tohoto koše ve vybraných zemích (zvláště v SRN a Rakousku). Výše tohoto kursu byla administrativně zpřesňována a ve vztahu k USD činila v roce 1970 16,20 CSK, 1975 - 9,77 CSK, 1980 - 9,40 CSK a v druhé polovině 80. let se pohybovala na úrovni 10 až 12 CSK.

Turistický kurs byl odvozován od kursu neobchodních platů, ale byl upravován různými bonifikacemi pro účastníky aktivního cestovního ruchu v Československu - poskytovanými směnárnami našich bank podle centrální direktivy. Obdobné bonifikace dostávali i naši valutoví tuzemci v případě, že bance vraceli část přiznaných diet anebo část v cizině získaných pracovních výdělků. Naopak kurs neobchodních platů byl znevýhodňován různými přirážkami pro tuzemce usilující o nákup VSM u našich bank. V zásadě se výše kursu koruny pro tuzemské zájemce odvozovala od relace 5 CSK = 1 tuzexová koruna (TK) a 7 TK = 1 USD; tím tento kurs činil 35 CSK/USD. V roce 1989 byla tato relace změněna na 3,50 CSK = 1 TK a 9 TK = 1 USD, čili 1 USD = 31,50 CSK. Nad touto úrovní kursu se pohyboval *černý kurs* koruny k VSM, a to podle vývoje nabídky a poptávky po VSM, jež je ovlivňována např. zájmem tuzemců o nákup zahraniční elektroniky, o převedení majetku do oblasti VSM, o získání dodatečných prostředků pro zahraniční turistiku apod. Rozměr nabídky VSM zahraničními navštěvníky byl nepřímo regulován udělováním víz a výší povinné výměny valut u zahraničních návštěvníků ve státních směnárnách.

---

[1] Standardní úroveň exportovaného zboží na tyto trhy - podobně jako úroveň zboží dodávaného na vnitřní trhy - nedosahovala parametrů světových trhů.

[2] VSM - volně směnitelné měny

[3] VRCV - vnitřní reprodukční cenové vyrovnání

Počátkem roku 1990 byly v rámci přípravy ekonomické reformy kursy obchodních a neobchodních platů sjednoceny na výši 17 CSK/USD, což oproti dosavadnímu kursu obchodních platů (15 CSK/USD) znamenalo mírnou devalvaci. Současně byl stanoven zvláštní turistický kurs koruny, jehož výše byla ovlivňována nabídkou a poptávkou po VSM a pohybovala se během roku 1990 kolem 30 CSK/USD (± 10 %) a 20 CSK/DEM (± 10 %). Současně byly rozšířeny *aukce na VSM* (zavedené již v roce 1988); kursy VSM ke koruně zde byly relativně vyšší, poněvadž ústřední banka vyčleňovala pro tyto operace jen minimální část devizových rezerv, aby tak nepodporovala "útěk" podniků i obyvatelstva od korun k VSM při očekávaném růstu míry inflace.

V rámci přípravy důležitého reformního kroku - zavedení vnitřní směnitelnosti koruny - byly koncem roku 1990 provedeny dvě devalvace koruny. První z nich, provedená k 15.10.1990, snížila kurs koruny k USD o 54,54 % tj. na 24 CSK/USD. Druhá, vyhlášená 28.12.1990, znamenala současně sjednocení dvou dosavadních kursů koruny na výši 28 CSK/USD, což znamenalo její devalvaci oproti kursu obchodních a neobchodních platů o 17 %, ale revalvaci o 12 % oproti současné výši turistického kursu koruny. Touto operací byly stanoveny výchozí podmínky pro vnitřní směnitelnost koruny od 1.1.1991.[4]

Devizové kursy v zahraničí

Devizový kurs a parita kupní síly měny

Ve většině hospodářsky vyspělých tržních ekonomik se v současné době vytvářejí devizové kursy na základě tržních poměrů, tj. relací nabídky a poptávky po jednotlivých měnách. Tento princip úplné vnitřní a vnější směnitelnosti měny[5] je doposud různě narušován jen v několika rozvinutých tržních ekonomikách, například v Irsku, Řecku, Gibraltaru, Kuvajtu, Singapuru apod. Dochází k tomu proto, že by se reálný tržní devizový kurs mohl z různých důvodů výrazněji odlišit od parity kupní síly tuzemské měny k zahraničním měnám, a to s příslušnými negativními důsledky. Tyto důsledky spočívají v tom, že při směně většího množství jednotek tuzemské měny za zahraniční měnu, než které odpovídá paritě kupních sil měn, dochází k výprodeji tuzemského zboží a služeb pod úrovní jejich tuzemské hodnoty, a tím k odlivu hrubého domácího produktu do zahraničí.

Z tohoto důvodu bývá parita kupních sil měn považována za důležitý faktor tvorby kvantitativních poměrů jejich devizových kursů. Absolutní paritu kupních sil dvou měn by bylo nutné sledovat pomocí cen všeho produkovaného zboží a služeb ve srovnávaných zemích. V realitě je parita kupních sil měn sledována účelově, tj. pomocí vybraných druhů zboží a služeb v maloobchodních cenách, které pak představují:

[4] Vnitřní směnitelnost koruny od 1.1.1991 upravuje přístup devizových tuzemců k VSM tak, že volně směnitelné - podle určitých pravidel - jsou pouze prostředky podniků, zatímco obyvatelé si mohou vyměnit za VSM jen 5000,- Kčs na osobu ročně.

[5] Vnější směnitelnost měny znamená přístup devizových cizozemců k národní měně. Plná směnitelnost měny vyjadřuje její vnitřní i vnější směnitelnost.

a) reprezentativní koše spotřeby domácností ve srovnávaných zemích,

b) reprezentativní koše spotřeby účastníků aktivního cestovního ruchu v těchto zemích.

Každá země si tyto spotřební koše vymezuje s určitými modifikacemi, které vyjadřují zvláštnosti struktury výdajů jejich domácností; kromě toho jsou sestavovány i některé mezinárodní koše, např. MERM (Multilateral Exchange Rate Model), dohodnutý 18 hospodářsky vyspělými zeměmi.

Pro snazší orientaci ve skladbě těchto spotřebních košů uvádíme v *tabulce č. 1* dva z nich, a to koše používané pro zmíněné účely v SRN [Internationaler Vergleich, 1988].

Tabulka č. 1 Podíl výdajů ve spotřebním koši v %

	koš účastníků aktivního cestovního ruchu v SRN	koš domácností SRN
potraviny, požívatiny	10,6	40,3
oblečení, obuv	3,9	12,2
elektřina, plyn, otop	0,3	5,0
ostatní zboží a služby	0,8	10,6
služby tělesné a zdravotní	1,1	6,4
služby vzdělávací a zábavní	4,7	6,9
služby dopravy a spojů	17,2	10,0
zvláštní služby osobního vybavení	0,6	1,7
služby ubytovacích podniků[a]	45,0	2,5
služby stravovacích podniků	15,8	4,4
celkem	100,0	100,0

[a] bez nájemného

Kupní síla téže měny měřená podle nestejných spotřebních košů se pochopitelně může - v důsledku rozdílné struktury košů - lišit; ačkoliv je kupní síla důležitým východiskem pro tvorbu devizových kursů měny, nebývá s nimi zcela identická.

Odchylky devizového kursu a parity kupní síly měny

V *tabulce č. 2* uvádíme současné tržní kursy několika měn k DEM (podle [Internationaler Vergleich, 1988, 1990]), jejich paritu celkové kupní síly[6] a paritu kupních sil měřených turistickým spotřebním košem (údaje pro rok 1988).

Z uvedeného přehledu vyplývá, že devizový kurs se u zkoumaných měn odchyloval od parity kupní síly nejvíce o cca 20 % a v případě parity kupní síly podle koše cestovního ruchu až o 25 %. Současně je nutné poznamenat, že do přehledu byly zahrnuty jen hospodářsky vyspělejší země. Odchylky zjištěné u rozvojových zemí jsou vyšší, např. poměr parity kupní síly a devizového kursu činil v Peru asi +100 %, v Mexiku asi +150 %, v Dominikánské republice +80 %, v Chile +78 %, v Brazílii +24 %, v Argentině +64 %, v Tunisu +32 %, v Tanzánii +93 %, Keni +3,9 % apod.; ve zjišťovaných případech - z nichž je zde uváděna jen část - byly zazna-

[6] Vzhledem k tomu, že spotřební koše sestavené pro tyto účely se v jednotlivých zemích liší, je tu uváděna střední hodnota košů u zemí obou srovnávaných měn.

Tabulka č. 2

	devizový kurs	parita kupní síly	odchylky 2:1 [%]	parita kupní síly cestovního ruchu	odchylky 4:1 [%]
	1	2	3	4	5
Dánsko 100 DKK	26,15	20,82	-20,4	19,57	-25,2
Francie 100 FRF	29,54	31,07	+ 5,2	29,81	+ 0,9
Rakousko 100 ATS	14,22	12,97	- 8,8	12,68	- 10,8
Španělsko 100 ESP	1,52	1,47	- 3,3	1,41	- 7,3

menány i vyšší a nižší hodnoty než ± 100 %, ale většina se pohybovala mezi 24 až 90 %.

Větší odchylky devizových kursů od parity kupní síly u měn většiny rozvojových zemí jsou zčásti ovlivněny motivacemi aktivního cestovního ruchu, který bývá důležitým zdrojem jejich valutových příjmů. Klíčovým faktorem této skutečnosti je však celkově nižší výkonnost ekonomik těchto zemí spjatá s nižší úrovní produktivity práce a problémy se směnitelností tuzemského zboží na světových trzích. Této nižší výkonnosti ekonomik odpovídá nižší úroveň příjmů a odlišnosti struktury cenových hladin, ve kterých ceny základních životních potřeb a služeb se vytvářejí ve vztahu k nižší ceně pracovní síly. Parita kupních sil tuzemských měn vůči VSM může proto být v této situaci výrazně příznivější, než jaká by odpovídala paritě devizových kursů těchto měn. Tento rozdíl bývá již zpravidla menší u kupní síly měřené spotřebním košem cestovního ruchu, poněvadž v tomto koši se již uplatňují různé druhy luxusního zboží a služeb nabízené bohatým valutovým cizincům.

Vztah kursové politiky k vývoji vybraných ekonomických aktivit

Širší souvislosti problému

Jeden z reformních kroků v čs. hospodářství sleduje záměr zabezpečit plnou (nejprve vnitřní) směnitelnost koruny. Hledání způsobu, jak toho dosáhnout, vyvolalo mezi ekonomy velkou diskusi, z diskusí o jednotlivých reformních krocích patrně diskusi největší. V této diskusi se vyhranily dva názory, které se v zásadě shodovaly v tom, že plná směnitelnost koruny by měla být založena na sblížení jejího kursu s paritou její kupní síly, ale lišily se v tom, jak toho docílit.

a) první názor považoval realizaci tohoto kroku za dlouhodobější záležitost, poněvadž jeho úspěšné řešení vyžaduje výrazné zvýšení směnitelnosti čs. zboží a služeb na světových trzích, což je složitý manévr. V mezidobí je nutné využít všechny možnosti posílení vnitřní konkurence v ekonomice ČSFR a zachovat některé principy regulace devizového tržního kursu, který by jinak vykazoval tendenci k výraznějším odchylkám

od parity kupní síly CSK v VSM. Tento směr úvah totiž zastává stanovisko, že uplatnění komparativních výhod při mezinárodní výměně výsledků ekonomických aktivit je dosažitelné pouze na základě směnitelnosti zboží a služeb (viz blíže [Turek, 1990]], která probíhá v souladu s paritou kupních sil měn. Úroveň kupní síly CSK odpovídající úrovni produktivity práce v čs. ekonomice umožňuje za těchto okolností všem výrobcům a spotřebitelům podílet se na užití HDP způsobem, který odpovídá jeho tvorbě, a výrobcům s vyšší produktivitou práce umožňuje realizovat komparativní výhody, které jim plynou z hospodářských styků se zahraničím;

b) druhý názor považuje za prvotní krok k zabezpečení vyšší směnitelnosti čs. zboží a služeb ve světovém obchodě zavedení tržního devizového kursu, a to s vědomím, že po určitou dobu vzniknou nůžky mezi kursem koruny a paritou její kupní síly k VSM, jejichž rozevření vyjadřuje tzv. technologickou propast mezi výkonností našich a zahraničních provozovatelů ekonomických aktivit.

Problém směnitelnosti čs. zboží a služeb, zmiňovaný v obou názorech, má nejen všeobecný, ale i strukturální charakter, který se uplatňuje v reálně vzniklých strukturách cen zboží a služeb, jež ovlivňují jak efektivnost jejich vývozu, tak rozsah uplatnění ve výrobní a finální spotřebě.

Exportní výkonnost se u jednotlivých ekonomických aktivit liší hlavně podle jejich technické a kvalifikační úrovně, a to tak, že je v podmínkách naší ekonomiky nejvyšší u činností jednodušších (zemědělská výroba, potravinářství, lehký průmysl, hutní výroba apod.) a naopak nejnižší u technologicky složitých a na kvalitu práce náročných výrobních i nevýrobních aktivit typu: výroba a aplikace elektroniky, telekomunikace a spojová technika, biotechnologie, informační technologie (včetně softwaru), využití pružných automatizovaných systémů, věda a výzkum, výkonnost bankovní soustavy, platební styk atd. Je logické, že exportní výkonnost zemí s vyšší ekonomickou úrovní se uplatňuje právě v oblasti těchto náročných aktivit s nejrychlejším inovačním cyklem, což jim umožňuje jednak vytvářet a užívat svůj nadprůměrně vysoký podíl HDP na jednoho obyvatele, jednak je motivuje k tomu, aby si udržely své výsadní postavení v této nejvyšší technologické úrovni.

Uvedený problém je podrobněji rozebrán v jiných pracích; nás zajímá, že "jen úspěšné méně vyspělé země, které překonávají svou technologickou propast, tím svírají i své měnové nůžky, kdežto neúspěšné země, které tuto propast prohlubují, naopak stále rozevírají nůžky mezi paritou kupní síly svého vývozně-dovozního segmentu a průměrnou paritou kupní síly za celou ekonomiku" [Pick 1990].

V této situaci dochází k tomu, že se zachovávají, resp. rozevírají nůžky mezi průměrnou paritou kupní síly měny méně úspěšné ekonomiky a rovnovážným kursem této měny, který má marginální charakter, tj. ovlivňuje jej úsilí každého kupce a prodavače, kteří ještě chtějí koupit, resp. získat VSM v nejméně výhodném kursu.

Vrátíme-li se v tomto kontextu ke dvěma názorům uvedeným na počátku této části článku, pochopíme, proč zastánci prvního názoru považují splnění hlavní podmínky směnitelnosti měny (tj. dosažení úrovně tržního kursu koruny blížící se paritě její kupní síly) za dlouhodobější záležitost spjatou s překonáváním zmíněné technologické propasti, a to za pomoci aktivní státní hospodářské politiky. A proč naopak zastánci druhého názoru spoléhají na tvrdý tlak mezinárodní soutěže, a proto usilují o plné otevření ekonomiky již v podmínkách její nízké exportní výkonnosti a konkurenceschopnosti.

Vliv způsobu řešení problému na maloobchodní obrat

V ekonomické realitě se u nás prosadil způsob vycházející z druhého názoru modifikovaný časovým rozšířením přípravy potřebných podmínek pro zavedení vnitřní směnitelnosti koruny do více kroků realizovaných v průběhu roku 1990 (blíže viz zde část "Vývoj směnného kursu..."). K zavedení vnitřní směnitelnosti koruny proto došlo při jednotné výši jejího devizového kursu, která měla výchozí hodnotu 28 CSK/USD a měla by se pohybovat kolem 30 CSK/USD při stabilizující roli Státní banky československé. Úlohou SBČS bude udržovat kurs koruny pomocí intervenčních devizových úvěrů (zvláště za pomoci úvěru Mezinárodního měnového fondu - MMF) a zatím i některých regulačních opatření.

Krátké období od zavedení vnitřní směnitelnosti koruny neumožňuje zatím zhodnotit průběh a účinky tohoto reformního kroku. Je však možné zhodnotit vliv výše turistického kursu na kupní sílu zahraničních návštěvníků v naší maloobchodní síti za rok 1990. Vzhledem k tomu, že výchozí úroveň jednotného kursu koruny - po zavedení její vnitřní směnitelnosti - se od průměrné výše turistického kursu v roce 1990 zásadně neliší, je možné získané poznatky vztahovat i na počátek roku 1991, ale s poznámkou, že kupní síla koruny se po cenovém vzestupu některých druhů zboží, spjatém s liberalizací cen, snížila.

a) *Kursové zvýhodnění kupní síly zahraničních návštěvníků*

Přidržíme-li se výsledků různých analýz, které zkoumaly paritu kupní síly CSK k USD a DEM v letech 1987-1990 včetně, pak zjišťujeme výsledky cca mezi 7 - 11 CSK/USD a 4,50 - 7,50 CSK/DEM.[7] Základem těchto výpočtů byly různé spotřební koše, v nichž pro oblast našeho aktivního cestovního ruchu (viz tabulka č. 1) mají zanedbatelný (resp. nulový) význam položky typu elektronika, automobily a další předměty dlouhodobé spotřeby, které jsou u nás cenově (proti zahraničí) nadhodnoceny a svojí kvalitou nejsou pro zahraniční turisty přitažlivé.

Zvolíme-li z výše uvedených parit kupní síly CSK v aktivním cestovním ruchu pro rok 1990 průměrnou výši 9 CSK/USD a 6 CSK/DEM a porovnáme je s celoroční průměrnou hodnotou turistického kursu 30 CSK/USD a 20 CSK/DEM, pak zjistíme, že rozdíl obou kursů se v obou případech pohybuje kolem 320 %, což je značně vyšší rozdíl, než který byl zde v části "Devizové kursy v zahraničí" dokumentován nejen u hospodářsky vyspělých zemí, ale i u rozvojových zemí.

Pro valutové cizince z oblasti VSM tím vznikla příležitost nakoupit neobyčejně levně především potraviny a poživatiny, obuv a textil, klenoty a starožitné předměty a také služby ubytovacích a stravovacích podniků[8] ; nezanedbatelnou část z tohoto koše představovalo zboží, které:

- bylo do poloviny roku 1990 dotováno zápornou daní z obratu, popř. bylo různými formami dotováno až do konce roku 1990 (např. značná část potravin);
- bylo na vnitřním trhu nedostatkové (celkově anebo sortimentně); doplňkový dovoz tohoto zboží z oblasti VSM byl nevýhodný, poněvadž prodej za tuzemské ceny při kursu 30 CSK/USD často neuhradil devizový ekvivalent dovozu;

[7] Statistisches Jahrbuch der BRD 1990 uvádí pro rok 1989 hodnotu 5,35 CSK/DEM jako paritu celkové kupní síly obou měn. Tato hodnota se po zdražení potravin v ČSFR v polovině roku 1990 posunula k horní hranici uvedeného rozpětí, tj. 7,50 CSK/DEM.

[8] pokud nebyly zvýšeny zavedením zvláštních cen pro cizince v některých centrech cizineckého ruchu

- například v případě starožitností a některých uměleckých předmětů se jednalo o levný a nenávratný výprodej kulturního bohatství.

Výše devizového kursu, kterou se řídila směna valut za koruny při aktivním turistickém ruchu v ČSFR, tedy znamenala výrazné zvýšení kupní síly účastníků aktivního cestovního ruchu. K posouzení vlivu této kupní síly na maloobchodní obrat je nutné ocenit její rozměr.

b) Rozměr kupní síly valutových cizinců

K ujasnění rozměru kupní síly cizinců nakupujících v ČSFR je možné uvést údaje za léta 1988 a 1989, ale jen odhady pro rok 1990, kdy v průběhu roku byla zrušena statistická evidence cizineckého ruchu v ČSFR - viz *tabulka č. 3.*

Tabulka č. 3 v mil. osob

	1988	1989	1990[a]
počet návštěvníků celkem	25,4	26,2	32,0
z toho: bývalé SZ	23,6	24,0	22,0
bývalé NSZ	1,8	2,2	10,0

[a] hrubý odhad na základě expertního ocenění dílčích podkladů

U cizinců z bývalých socialistických zemí, jejichž podíl v počtu návštěvníků ve sledovaném období u nás převažoval, je možné odhadnout jejich kupní sílu přibližně takto:

- legální směna	7,2 mld. CSK[9]
- výdělky cizinců (bez daní)	3,2 mld. CSK[9]
- nelegální zdroje a čerpání zahraničních zásob CSK[10]	1,6 mld. CSK
celkem:	12,0 mld. CSK
z toho nákup v maloobchodní síti	6,5 mld. CSK

Vzhledem k tomu, že počty návštěvníků z bývalých socialistických zemí ve sledovaném období (tj. do poloviny roku 1990) poněkud klesly a změnily se i některé další okolnosti, byla vypočtená kupní síla návštěvníků z těchto zemí snížena na rok 1990 o 1 mld. Kčs s tím, že vnitřní struktura prostředků se posunula od legální směny k čerpání zahraničních zásob CSK a že výsledná kupní síla ve vztahu k maloobchodní síti činila asi 5,8 mld. CSK.

S vědomím menší spolehlivosti předkládaných výsledků je uváděn odhad rozměru kupní síly návštěvníků z oblasti VSM. Odhad předpokládá, že tato kupní síla[11] pramení nejen z legální (asi 1 mld. CSK) a nelegální směny valut (asi 2 mld. CSK) za koruny v ČSFR, ale je doplňována z pracovních výdělků a dalších důchodů (honoráře, provize, zisky apod.), dále penězi obíhajícími v rámci spekulačních obchodů mezi ČSFR a jejími sousedními státy (SRN, Rakousko) a také obratem peněžních zásob koruny u zahraničních peněžních ústavů. Státní banka československá odhaduje jejich

[9] Údaje jsou převzaty z VÚO Praha a vztahují se k roku 1988.

[10] Státní banka československá odhaduje velikost těchto zásob k 31.12.1989 v evropských zemích RVHP na asi 3,15 mld. CSK s tím, že obrat této sumy je pomalejší, tj. asi jedenkrát za 2 - 3 roky, a má tendenci ke zrychlení a poklesu.

[11] údaje pro rok 1990 - hrubé odhady vycházející z podkladů Státní banky československé

průměrnou velikost u rakouských peněžních ústavů v roce 1990 na cca 2 mld. CSK a tento údaj je doplněn předpokladem, že další 2 mld. CSK tvoří průměrné peněžní zásoby CSK v ostatních peněžních ústavech západních zemí, zvláště pak v SRN a Švýcarsku. Vzhledem k tomu, že tyto peněžní ústavy odvozují svůj zisk z operací s těmito penězi od vyššího rozdílu mezi jejich nákupní a prodejní cenou (15 - 20 %), lze předpokládat, že se tato zásoba peněz obrátí nejméně jedenkrát ročně.

Při kvantifikaci uvedených zdrojů se předpokládalo (v souladu se strukturou spotřebního koše pro cestovní ruch), že normální návštěvník ČSFR (účastník aktivního cestovního ruchu) utratí jen menší část svých peněžních prostředků v maloobchodní síti (tj. asi 35 %), ale že tento podíl je výrazně vyšší u návštěvníků zabývajících se spekulačními obchody.[12] Kupní síla těchto návštěvníků byla proto uvažována ve výši téměř celé jedné obrátky peněžní zásoby CSK u zahraničních peněžních ústavů.[13]

Z uvedených podkladů lze vyvodit, že z celkové kupní síly zahraničních návštěvníků ze zemí s VSM (vč. spekulačních obchodníků) představuje dodatečnou poptávku v naší maloobchodní síti asi 6 mld. CSK. Kdyby se tato poptávka vytvářela při kursu odpovídajícím přibližně paritě kupní síly CSK k USD a DEM, pak by buď představovala jen třetinu uvedeného množství korun, anebo by její tvorba vyžadovala vynaložení asi trojnásobku VSM.

Po součtu s odhadnutou výší poptávky zahraničních návštěvníků z bývalých socialistických zemí (5,8 mld. CSK) vzniká celkový odhad dodatečné poptávky zahraničních návštěvníků v naší maloobchodní síti na úrovni kolem 12 mld. CSK (za rok 1990).

Tato kupní síla zahraničních návštěvníků zvyšuje úroveň poptávky u potravin a u některých druhů spotřebního zboží, a to diferencovaně podle domovské příslušnosti těchto návštěvníků. Tak např. u návštěvníků z bývalých socialistických zemí (vč. SFRJ) a částečně i z Rakouska byla tato poptávka vedle potravin směrována na nákupy standardního spotřebního zboží, zvláště pak obuvi, textilu apod. Vedle toho se uplatňovaly i spekulační nákupy např. některého hutního materiálu a dalšího u nás relativně levného a vcelku kvalitního zboží.

Návštěvníci ze SRN a dalších západních zemí orientovali svoji poptávku výrazněji po luxusnějších spotřebních a uměleckých předmětech (včetně kožešin, výrobků modelových závodů, broušeného skla, exkluzívního porcelánu), po klenotech a starožitnostech a podobných druzích zboží.

Význam tohoto zvyšování poptávky je nutné prověřit v rámci celkového objemu a struktury vývoje našeho maloobchodního obratu, který v roce 1989 dosáhl v běžných cenách 341,1 mld. CSK (z toho obrat v maloobchodní síti činil 299,5 mld. CSK a ve veřejném stravování 41,6 mld. CSK).

V roce 1990 maloobchodní obrat podniků hlavních obchodních systémů vzrostl za období leden až říjen oproti stejnému období 1989 o 8,2 %,[14] což umožňuje předběžně odhadnout objem maloobchodního obratu za rok 1990 na kolem 380 mld.

---

[12] Stejnou úlohu vůči čs. maloobchodnímu obratu hrají i naši spekulační obchodníci, kteří vyvážejí např. hutní materiál a další relativně u nás levnější zboží do Rakouska. Jejich kupní síla v naší maloobchodní síti se obtížně odhaduje, poněvadž představují ilegální prostředky mezi zahraničními zákazníky a naší maloobchodní sítí.

[13] Celková obrátka těchto peněžních zásob může být rychlejší, poněvadž tyto peníze mohou být užity i jiným způsobem.

[14] v listopadu přes 20 %

CSK, z toho v maloobchodní síti kolem 340 mld. CSK (rozdíl představuje obrat veřejného stravování).

Z těchto údajů lze vyvodit:

a) Kupní síla návštěvníků ze zahraničí použitá v maloobchodní síti dosáhla asi 3,5 % objemu maloobchodního obratu (bez veřejného stravování), takže nemohla mít určující vliv na vývoj celkové rovnováhy, resp. nerovnováhy na vnitřním trhu.

b) Rychlý index růstu maloobchodního obratu v roce 1990 lze připisovat hlavně růstu maloobchodních cen (asi 10 %), růstu tuzemské poptávky, a to použitím většiny přírůstků příjmů a vybíráním úspor obyvatelstva ve prospěch nákupů v maloobchodní síti. Objem úspor se za období leden až říjen 1990 snížil v ČR o 5,4 mld. CSK a v SR o 3 mld. CSK, což bylo jen částečně kompenzováno růstem vkladů na devizových účtech (asi o 4 mld. CSK k 30.11.1990 - přepočteno stejným kursem k VSM - oproti 31.12.1989), nákupem obligací apod.

Z hlavních obchodních systémů největší tempo růstu za tři sledovaná čtvrtletí 1990 zaznamenaly potravinářský obchod (108,0), obchod ovocem a zeleninou (110,1) obchod textilem (111,1), obchod obuví (112,4), obchod průmyslovým zbožím (106,1), nábytek (108,7). klenoty (106,0), obchodní domy (114,3), Svaz spotřebních družstev (108,7); pokles obratu zaznamenaly RaJ (99,8) a Uhelné sklady (92,8).

c) Kupní síla zahraničních návštěvníků mohla negativně ovlivňovat situaci na vnitřním trhu strukturálně a oblastně, poněvadž růst maloobchodního obratu byl nerovnoměrný podle krajů a dociloval největší dynamiku v krajích s vyšším rozvojem zahraniční turistiky, např. v Praze, Bratislavě, Západoslovenském a Jihočeském kraji, kde obrat rostl v rozmezí + 12 až + 16 %.

d) Devizový kurs pro obchod valutami z oblasti VSM u našich peněžních ústavů

- zvýhodňoval kupní sílu účastníků našeho aktivního cestovního ruchu na našem vnitřním trhu,

- reciprocně snižoval kupní sílu účastníků našeho pasívního cestovního ruchu v zahraničí. Dalo by se dokonce říci, že naši občané nákupem drahých cizích valut u našich bank pomáhali vytvářet zvláštní fond CSK, z něhož byli dotováni zahraniční návštěvníci naší republiky z oblasti VSM.

Závěrem lze konstatovat, že problém devizového kursu nelze posuzovat pouze z jedné strany, ale komplexně, což bylo především úlohou prvé části materiálu. Na druhé straně nelze zastírat, že při úrovni bývalého turistického kursu koruny, pohybujícího se kolem třetiny její kupní síly v roce 1990, se projevily negativní tendence v oblasti užití HDP, tj. v neprospěch našeho obyvatelstva a ve prospěch zahraničních návštěvníků. Rozměr tohoto úniku užití HDP nebyl zatím velký, ale na druhé straně nebyl také zanedbatelný. Jeho negativní význam se bude snižovat v průběhu růstu míry inflace v ČSFR, která by postupně měla (mimo jiné) snížit až vyrovnat dosavadní rozdíl mezi kupní silou koruny a výší jejího devizového kursu.

Na druhé straně možnost zrušení vízové povinnosti návštěvníků z Polska a možný exodus části obyvatelstva z přilehlých oblastí SSSR by mohly vyvolat výrazně nepříznivý vývoj na našem vnitřním trhu. Analýza uvedených faktorů přesahuje rámec tohoto článku.

LITERATURA

Internationaler Vergleich der Preise für Lebenshaltung. Stuttgart, Metzler-Poeschel 1988.

Internationaler Vergleich der Preise für Lebenshaltung. Stuttgart, Metzler-Poeschel, Februar 1990 (Fachserie 17, Reihe 10).

PICK, M.: Produktivita, parita kupní síly a kurs měny. Praha, Prognostický ústav ČSAV - srpen 1990, s. 7.

Statistisches Jahrbuch der BRD 1990. (ed.: Statistisches Bundesamt) Stuttgart, Metzler-Poeschel Verlag 1990.

TUREK, O.: Otázky kursu volají po diskusi. Hospodářské noviny, 1990. č. 10.

SUMMARY

Exchange Rate and Parity of Purchase Power

Exchange rate is a price of one currency which is expressed in ánother foreign currency. Czechoslovak crown was convertible till 1953. In the next period its exchange rate was settled administratively. It was distinguished between trade and nontrade exchange rate. In framework of involving of internal convertibility of Czechoslovak crown were both these exchange rates unified in 1990. But till 1991 existed special turistic exchange rate which level was up parity of purchase power. Thus purchase power of participants of active turistic movement was advantageous. On the other hand total purchase power of all visitors from abroad was only about 3,5 % of retail turnover in 1990 and therefore it could not influented our development of total equilibrium respective disequilibrium. It could influented the situation on internal market in structure and territory sence and it meant negative tendency in using of GDP.